

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

FOREIGN LANGUAGE TEACHERS' PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки викладачів іноземних мов – формуванню їхньої професійної компетентності. Зокрема, увага зосереджується на компетентностях майбутніх викладачів нелінгвістичних вищих навчальних закладів. Підкреслюється необхідність розробки теоретичних основ та цілісної системи спеціалізованої лінгводидактичної підготовки майбутніх викладачів таких ВНЗ. Окреслюються контури цієї системи, загальні риси портрету викладача. Суб'єктні властивості викладача іноземної мови вищих нелінгвістичних навчальних закладів розглядаються як інтегративна цілісність професійної, комунікативної, лінгвістичної, дидактичної, наукової та методичної компетентностей, які забезпечують лінгвопрофесійну діяльність майбутніх фахівців та досягнення цілей професійно орієнтованої іншомовної підготовки. Зазначається, що затребуваність у сучасному суспільстві гуманітарних аспектів освіти, індивідуальних освітніх траєкторій, моделей особистісно орієнтованого навчання, технологій професіоналізації («вживання» в професію), інтерактивних технологій тощо зумовлює і нові професійні функції викладачів, які співвідносяться з новою парадигмою модернізації освіти та лінгвоосвіти. Наголошується, що викладачеві поруч із фундаментальними знаннями і професійними вміннями необхідно ще володіти зрілістю, сформованістю соціально і професійно значущих якостей, зокрема вмінням конструювати міжособистісне спілкування, навчити майбутнього фахівця на основі міждисциплінарної інтеграції використовувати іноземну мову як засіб систематичного поповнення своїх професійних знань та як засіб формування професійних умінь і навичок. Акцентується на необхідності створення компетентнісної моделі викладача іноземної мови для нелінгвістичних ВНЗ, розробці цілісної методичної системи спеціалізованої лінгводидактичної підготовки, щоб зняти вузьку спрямованість підготовки викладачів іноземних мов.

Ключові слова: професійна компетентність, суб'єктні властивості викладача, компетентнісна модель викладача, лінгводидактична підготовка.

The current paper dwells on the problems of the professional competence formation in the course of foreign language (FL) teachers training. Special attention has been paid to the professional competence of future foreign teachers at non-linguistic higher education institutions (HEI). The need for the development of theoretical foundations of linguodidactics as a holistic system of the future teachers specialized training has been emphasized. The framework of such a system with the contours of an FL teacher's portrait has been outlined. The integrity of professional, communicative, linguistic, didactic, scientific and methodological competencies that ensure the professional linguistic activity of a future specialist aiming at achieving the goals of professionally oriented FL training have been considered as the subjective characteristics of FL teachers of non-linguistic HEIs. The author has pointed out that the demand of the modern society for the humanitarian aspects of education, individual educational trajectories, models of student-centered learning, technologies of professionalization, interactive technologies result in new professional functions of teachers that correlate with the new paradigm of linguistic education. A teacher, along with the basic knowledge and professional skills, must still possess the social and professional qualities, in particular, the ability to construct interpersonal communication, to teach future specialists, on the basis of interdisciplinary integration, to use a foreign language as a means of systematic replenishment of their professional knowledge and as a means of professional competence formation. The necessity for the development of the competence matrix for FL teachers of non-linguistic HEIs alongside with a holistic methodical system of specialized linguodidactic training, in order to eliminate the 'narrow specialization' of the FL teachers training of foreign language, has been emphasized.

Key words: professional competence, subject characteristics of the FL teacher, competency matrix of the teacher, linguodidactic training.

УДК 378:811.111 (073)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-1-40>

Хоменко О.В.,
доцент пед. наук,
доцент кафедри англійської мови
факультету перекладачів
Київського національного
лінгвістичного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Особливість іншомовної підготовки студентів у нелінгвістичних вищих навчальних закладах полягає в інтегративному навчанні фахових дисциплін та іноземної мови для спеціальних цілей, спрямованому на формування полікультурної мовної професійної особистості, вдосконалення професійної компетентності. На жаль, в українській вищій професійній школі практично поза увагою залишається проблема компетентностей, якими треба оволодіти викладачам нелінгвістичних вищих навчальних закладів задля формування професійної міжкультурної компетентності майбутніх фахівців, досягнення стратегічної мети професійно орієнтованої іншомов-

ної підготовки – формування мовної професійної особистості. На нашу думку, склалося протиріччя між реальною відсутністю спеціальної підготовки викладачів іноземної мови для роботи в нелінгвістичних освітніх закладах та досить великою кількістю викладачів, задіяних у процесі професійно орієнтованої іншомовної підготовки. У більшості професійних ВНЗ превалює традиційна освіта, яка зводиться до передачі фактологічних знань. У сучасному ж суспільстві затребувані гуманітарні аспекти освіти, індивідуальні освітні траєкторії, моделі особистісно орієнтованого навчання, технології професіоналізації («вживання» в професію), інтерактивні технології тощо. Отже, йдеться й про нові професійні функції викладачів, які співвід-

носяться з новою парадигмою модернізації освіти та лінгвоосвіти. Саме це і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У фаховій літературі широко представлені суб'єктні властивості викладача, якими він має володіти як особистість, як рівноправний учасник процесу навчання, його загальні професійні компетентності (Л.П. Алексєєва, М.А. Андрєєва, Н.Ш. Блягоз, В.Н. Введенський, Л.І. Гурьє, А.М. Кикилик, А.К. Маркова, О.Б. Нарочна, С.В. Сомова, О.Б. Шендерук та ін.). Проте до цього часу не розроблені професійні стандарти за напрямом «викладач іноземної мови для освітніх нелінгвістичних закладів» або «викладач іноземної мови для спеціальних цілей», відсутні відповідні нормативні документи, які регламентують вимоги до компетентностей таких викладачів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Процес іншомовної підготовки в нелінгвістичних ВНЗ має свої особливості, які полягають у тому, що успішність професійної діяльності викладача залежить не стільки від його володіння іноземною мовою загалом, а від його спеціальної лінгводидактичної підготовки. Таким чином, назріла необхідність створення компетентнісної моделі викладача іншомовної підготовки для нелінгвістичних ВНЗ, розроблення основних моделей майбутньої професійної діяльності таких викладачів

Мета статті – окреслити суб'єктні властивості та шляхи формування професійної компетентності викладача іноземної мови для нелінгвістичних освітніх закладів.

Виклад основного матеріалу. Студенти і викладачі вищих навчальних закладів – суб'єкти навчання (З.І. Слєпкань, 2005, Т. Равчина, 2008, Ю. Крецька, 2009, Г. Онкович, 2012), а, отже, іншомовної підготовки, в основу якої покладена міждисциплінарна інтеграція. Міждисциплінарна інтеграція реалізується, коли в навчальних дисциплінах з'являється спільна предметна платформа. Це зумовлює виникнення потреби у вмінні використовувати навчальні дисципліни та набуті компетентності для вирішення професійних завдань. Таким чином, з'являється передумова для активної взаємодії всіх суб'єктів навчального процесу – студентів і викладачів, зацікавлених у формуванні якісних компетентностей. Деяко детальніше зупинимось на діяльності викладача – особистісно орієнтованій і професійно орієнтованій. Ми схильні розглядати саме *особистісно і професійно орієнтовану* діяльність викладача у взаємозв'язку, з огляду на те, що реальне навчання – це зазвичай синтез різних концептуальних підходів. Тому поруч з особистісно орієнтованою моделлю, ядром якої виступає розуміння, визнання і сприйняття студента, має місце і оволодіння знаннями

для професійної діяльності майбутнього фахівця. Такий підхід відрізняється від традиційної предметної парадигми, для якої характерним є озброєння студентів системою наукових знань, навичок та вмінь, причому професійна діяльність є лише ілюстрацією до наукових положень, а не основним критерієм професійної компетентності. Через переважно теоретичний характер отриманих у процесі навчання знань фахівцеві іноді не здатен досягти професійного успіху. З огляду на це актуальності набуває особистісно-професійна складова частина викладача. Це означає, що викладачеві, крім фундаментальних знань і професійних умінь, необхідно ще володіти зрілістю, сформованістю соціально і професійно значущих якостей, зокрема вмінням конструювати міжособистісне спілкування, навчити майбутнього фахівця на основі міждисциплінарної інтеграції використовувати іноземну мову як засіб систематичного поповнення своїх професійних знань та як засіб формування професійних умінь і навичок. Щоб досягти цього, викладачеві необхідне коректне діагностичне визначення особистісної сфери студента, щоб зрозуміти відповідність особистості завданням вищої професійної освіти, її навчальні та інтелектуальні можливості. Інакше кажучи, визначити, за допомогою яких освітніх технологій може бути створена педагогічна ситуація, де особистість повною мірою може проявити себе, які педагогічні умови потрібні для її подальшого розвитку. Тобто реалізувати особистісно-розвиваючу функцію освітньої діяльності неможливо без знання викладачем індивідуально-типологічних особливостей кожного студента, шляхів створення ситуацій розвитку особистості. Водночас суть професійно орієнтованого підходу полягає у формулюванні цілей, які б давали уявлення про компетентності, якими мають оволодіти студенти в галузі іншомовної підготовки, в умінні організувати їхню навчальну діяльність, співвіднести досягнутий рівень володіння мовою з вимогами програми, прищепити навички лінгвосоосвіти, розвивати самостійність, ініціативність, творчий пошук тощо. Для цього викладачеві потрібні не просто технології педагогічної діяльності, а й власний досвід самоорганізації, критичність, креативність. При цьому особливої ваги набувають творча індивідуальність педагога, процес його особистісного, професійного і творчого зростання, в якому актуалізуються і набувають могутнього поштовху до неперервного самовдосконалення усі сутнісні сили й потенціали, що визначають його неповторність та унікальну цінність як педагога-митця, перетворення його на самобутню, неповторну, самоєфективну особистість, здатну повністю самореалізуватись [1].

Як бачимо, нові віяння в освіті висувають нові вимоги як до особистісних характеристик викладача, так і до рівня його професіоналізму.

На жаль, частина викладачів ще користується минулим досвідом у своїй діяльності. Причину цього ми вбачаємо, як уже зазначалося вище, у відсутності спеціалізованої підготовки у викладачів іноземних мов. Зазвичай вони отримують таку саму підготовку, як і спеціалісти лінгвістичних ВНЗ. Така «зрівнялівка» в лінгводидактичній освіті зумовлює появу низки труднощів у роботі, оскільки професійна кваліфікація викладача не відповідає вимогам сучасного суспільства. У нього не сформовані спеціальні лінгводидактичні компетентності, які спроможні забезпечити ефективність професійно-педагогічної діяльності в галузі професійно орієнтованої іншомовної підготовки. Рівень знань із професії навіть студента-першокурсника часто перевищує обізнаність викладача іноземної мови з професійною сферою. Це підкреслює необхідність створення компетентнісної моделі викладача іноземної мови для нелінгвістичних ВНЗ, а отже, розробки цілісної методичної системи спеціалізованої лінгводидактичної підготовки майбутніх викладачів немовних ВНЗ для того, щоб зняти вузьку спрямованість підготовки викладачів іноземних мов. Обмежені рамками статті, зауважимо лише, що функції викладача, який викладає курс іноземної мови для спеціальності, набагато ширші, ніж функції викладача, який веде загальний курс іншомовної підготовки. Лише для того, щоб розробити програму інтегрованого професійно орієнтованого курсу, викладач має: проаналізувати потреби професійного середовища особистості студента; сформулювати кінцеві завдання курсу; сформулювати і сформувати як лінгвістичні, так і професійні компетентності; розробити засоби контролю, які відрізняються від засобів контролю володіння іноземною мовою; розробити проблемно-комунікативні завдання професійного характеру із спеціальності тощо. Крім того, невід'ємною складовою частиною професійної діяльності викладача є вміння розробляти спеціалізовані навчальні посібники. З цією метою він має або відібрати та за необхідності адаптувати оригінальні навчальні матеріали з урахуванням рівнів володіння мовою студентами, або навіть розробити нові за умови їх відсутності. Тобто це вкотре доводить, що викладач іноземної мови, перш за все, відчуває потребу в міждисциплінарній підготовці, інтегрованому знанні. Як ми наголошували вище, у фаховій літературі описані суб'єктні властивості викладача. Тому, спираючись на дослідження зазначених авторів, а також на емпіричні дані, суб'єктні властивості викладача іноземної мови, який працює на нелінгвістичних факультетах чи у ВНЗ цього профілю, розглядаємо як інтегративну цілісність професійної, комунікативної, лінгвістичної, дидактичної, наукової та методичної компетентностей,

які забезпечують лінгвопрофесійну діяльність майбутніх фахівців та досягнення цілей професійно орієнтованої іншомовної підготовки.

Зважаючи на те, що на теперішній момент у вітчизняних лінгвістичних вищих навчальних закладах ще не відпрацьована системна спеціальна схема підготовки викладачів іноземних мов для профільних ВНЗ, а потреба у таких викладачах для реалізації стратегічної мети іншомовної підготовки – формування полікультурної мовної професійної особистості [2, с. 75] – є нагальною, вважаємо за необхідне на перехідному етапі задля підвищення кваліфікації викладачів задіяти *систему перепідготовки*. Випускникам лінгвістичних університетів / факультетів іноземних мов достатньо пройти стажування, щоб в основному оволодіти мовою спеціальності, з якою вони матимуть справу. Далі – самоосвіта та обов'язкові знання з профільної освіти (економічної, технічної, юридичної тощо). Тому при профільних ВНЗ країни мають, як нам видається, функціонувати факультети/курси перепідготовки для викладачів іноземних мов. На них можуть працювати як найбільш досвідчені і кваліфіковані викладачі іноземних мов профільного ВНЗ, викладачі фахових дисциплін, які вільно володіють іноземними мовами, так і запрошені іноземні фахівці – носії мови (і спеціальності). Звичайно, поза увагою не має лишитися і обов'язкове закордонне стажування / перепідготовка викладачів іноземних мов при відповідних профільних вищих освітніх закладах.

Оскільки лише нова галузь педагогічної науки – професійна лінгводидактика, яка детально досліджує закономірності і принципи організації іншомовної підготовки для професійних цілей, спроможна виокремити професійні іншомовні компетентності, необхідні майбутнім фахівцям різних спеціальностей, визначити їхній компонентний склад, запропонувати шляхи їх формування, то *введення курсу професійної лінгводидактики* в навчальний процес та, відповідно, отримання кваліфікації «лінгвіст, викладач» дасть змогу випускникам лінгвістичних ВНЗ викладати іноземну мову в нелінгвістичних профільних освітніх закладах.

Наступний шлях до усунення кадрової проблеми – *магістратура*. Необхідно створити макет магістерської програми, де буде представлена методично доцільна система професійної лінгводидактичної підготовки майбутніх викладачів, інтегративний характер якої визначається міжпредметними зв'язками в процесі професійно орієнтованої іншомовної підготовки, специфікою навчання мови для спеціальних цілей, специфікою майбутньої діяльності студентів, особливостями їх мислення та мовленнєвої діяльності, професійного аспекту типології мовної особистості [3]. Іншомовна підготовка в профільній магістратурі має передбачати обов'язкові вступні та випускні

іспити, достатню кількість годин, мови спеціальності, закордонне стажування тощо. Випускники профільних магістратур – основний потенціал для роботи в профільних ВНЗ в умовах інтегративного навчання. Найбільш успішні магістранти могли б викладати на факультетах перепідготовки.

Звичайно, що зрушити з місця нашу неповоротку традиційну систему іншомовної підготовки, реалізувати систему підготовки викладачів іноземних мов для нелінгвістичних ВНЗ можна, лише надавши їй статус профільюючої дисципліни, яка б викладалася на основі міждисциплінарної інтеграції в блоці зі спеціальними предметами. Саме перетворення іноземної мови з дисципліни гуманітарного циклу на інструмент пізнання і розвитку студентів, упровадження цього інструменту в дисципліни немовного циклу є найважливішим завданням для викладачів іноземної мови. Необхідна серйозна модернізація системи професійно орієнтованої іншомовної підготовки. На нашу думку, з цією метою доцільно: 1) розробити якісно нову модель іншомовної підготовки, в центрі якої знаходиться студент як особистість, як індивідуальність із своїми здібностями, інтелектом, інтересом, потребами, мотивами, цілями, індивідуально-психологічними особливостями тощо. Це означає, що весь процес іншомовної підготовки, цілі кожного заняття, зміст визначаються з позицій студента; 2) запровадити професійні стандарти для викладачів іноземних мов; 3) вибудувати ефективний соціологічний моніторинг іншомовної підготовки, який би дав змогу: здійснити діагностику соціально-навчальних характеристик студентів I курсу (рівень володіння іноземною мовою, ставлення до мов, кар'єрні плани тощо) і на основі отриманої інформації формувати групи та роз-

робляти практичний план навчального процесу; забезпечити проміжний моніторинг стану іншомовної підготовки з метою усунення недоліків методик, що використовуються, соціальної напруги, стосунків студентів із викладачами чи зниження навчальної мотивації, порушення принципу поетапного ускладнення тощо.

Висновки. Підсумовуючи все викладене вище, констатуємо, що на сучасному етапі розвитку вітчизняної професійно орієнтованої іншомовної підготовки викладач іноземної мови нелінгвістичного ВНЗ відчуває потребу в міждисциплінарній, міжнауковій підготовці, інтегративному знанні, яке належить до його професійних компетентностей. Завдяки цьому викладач не дистанціюється від спеціальності, якою оволодівають студенти, а перетворюється на повноправного учасника процесу професійної підготовки майбутніх фахівців. Перспективи подальших розвідок полягають у розробці теоретичних основ та цілісної системи спеціалізованої лінгводидактичної підготовки майбутніх викладачів для нелінгвістичних вищих навчальних закладів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Отич О.М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.04. Ін-т пед. освіти дорослих, НАПН України. Київ, 2009. 44 с.
2. Хоменко О.В. Іншомовна підготовка студентів економічних спеціальностей в контексті глобалізації : монографія. Київ : КНУТД, 2014. 364 с.
3. Черкашина Е.И. Современные тенденции профессиональной подготовки преподавателя. *Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin)*. 2012. № 5 (120). С. 62.